УДК 347. 921.8 (477) – 058.56
DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.32.149514

К. Ю. Кармазіна, канд. юрид. наук, доцент, адвокат, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра конституційного права та правосуддя
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

Ю. О. Гончарук, студентка 2 курсу магістратури
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Економіко-правовий факультет
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЗАСУДЖЕНИМ ОСОБАМ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто питання надання безоплатної професійної правничої (правової) допомоги засудженим особам. Проаналізовано джерела права, які закріплюють відповідне право засуджених осіб, а також досліджено механізм його реалізації на практиці. Досліджено стан справ із забезпеченням права на безоплатну правову допомогу для засуджених осіб на прикладі Миколаївської, Одеської та Херсонської областей.

Ключові слова: правнича допомога, безоплатна правова допомога, засуджена особа, пенітенціарний заклад, право на професійну правничу допомогу

Постановка проблеми. Питання надання професійної правничої (правової) допомоги в Україні протягом всього періоду її незалежності завжди були і є актуальними як для правників, так і для пересічних громадян. Адже в будь-якій цивілізованій державі світу право на правову допомогу виступає не лише одним з основоположних конституційних прав особи, а й своєрідною гарантією реалізації всіх інших прав.

Для належного забезпечення реалізації права на професійну правничу (правову) допомогу недостатньо закріпити його на рівні Основного Закону держави або в міжнародно-правових договорах. Потрібно детально і зрозуміло виписати механізм реалізації такого права особи у внутрішньому законодавстві.

З огляду на сучасні події в нашій країні та катастрофічну економічну ситуацію переважна більшість населення України як ніколи потребує надання не тільки професійної, якісної, своєчасної та ефективної, але й безоплатної правової допомоги. Особливо саме безоплатної правової допомоги потребують вразливі прошарки суспільства, серед яких і засуджені особи.

Нашою державою останнім часом декларується, що для засуджених осіб створюються умови, які спрощують механізм їх звернення за безоплатною правовою допомогою. То ж спробуємо розібратися наскільки ці твердження відповідають дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу проблемам надання правової допомоги в своїх публікаціях приділили такі науковці, як Т. В. Варфоломєєва, Т. Б. Вільчик, Г. П. Власова, І. Ю. Головацький, В. Г. Гончаренко, В. Т. Маляренко, М. М. Михеєнко, С. В. Оверчук та ін. Однак, незважаючи на підвище-

© К. Ю. Кармазіна, Ю. О. Гончарук, 2018

ний інтерес наукової спільноти до даної теми, актуальним і майже недослідженим залишається питання надання безоплатної правової допомоги засудженим особам в Україні на сучасному етапі.

Метою даного дослідження є аналіз особливостей надання безоплатної правової допомоги засудженим особам в нашій країні на сучасному етапі її розвитку, тенденцій розвитку законодавства в цій сфері та стану реалізації засудженими свого права на безоплатну правову допомогу на Півдні України (на прикладі Миколаївської, Одеської та Херсонської областей).

Виклад основного матеріалу. Оскільки право засудженого на безоплатну правову допомогу (далі – БПД) є одним з елементів його правового статусу, відстежимо яке визначення поняттю «засуджений» надає законодавець. Так, згідно частинами 2, 3 статті 43 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) засудженим у кримінальному провадженні є обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили. Засуджений має права обвинуваченого, передбачені статтею 42 КПК України, в обсязі, необхідному для його захисту на відповідній стадії судового провадження [6, ст. 43].

Згідно з частинами 2, 3 статті 42 КПК України, обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду. Обвинувачений має право на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій; на відмову від захисника в будь-який момент кримінального провадження; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених цим Кодексом та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів на її оплату [6, ст. 42].

Не слід забувати, що судимість хоча і покладає низку обмежень на особу, але в жодному разі не позбавляє прав, які гарантуються Конституцією України, Загальною декларацією прав людини, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та іншими джерелами права.

Так, згідно з частиною 2 статті 8 Кримінально-виконавчого кодексу України засудженому гарантується право на правову допомогу. Для одержання правової допомоги засуджені можуть користуватися послугами адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи [5, ст. 8].

Відповідно до Європейських пенітенціарних правил засуджені мають право на отримання правової допомоги. Обов'язком адміністрації пенітенціарних установ є надання можливості для доступу до такої допомоги. Засуджені мають право користуватися послугами юриста, як за свій рахунок, так і через систему безкоштовної правової допомоги. Європейські пенітенціарні правила передбачають конфіденційність консультацій з правових питань з юристами. Засудженим відповідно до цих Правил надається доступ до документів, які стосуються процесуальних дій щодо них, або можливість тримати такі документи у себе [4, ст. 23].

Пунктом 8 наказу № 33 Державного департаменту України з питань виконання покарань від 17 березня 2000 року, яким затверджено «Положення про від-

ділення соціально-психологічної служби установи виконання покарань», безпосередньо на начальника відділення покладається обов'язок здійснювати прийом засуджених з особистих питань, вирішувати їх заяви та скарги, надавати допомогу в захисті їх прав та законних інтересів [10, п. 8].

Згідно статті 102 Кримінально-виконавчого кодексу України «Режим у колоніях та його основні вимоги» саме через діяльність режимно-оперативних апаратів має забезпечуватися реалізація прав і законних інтересів засуджених [5, ст. 102].

Крім того, частиною 3 статті 110 Кримінально-виконавчого кодексу України також передбачено, що засудженому гарантується право на правову допомогу. Для її одержання за письмовою заявою засуджених, їх близьких родичів, громадських організацій, засудженим надається побачення з адвокатом або іншим фахівцем в галузі права. Ці побачення за бажанням засудженого, адвоката або іншого фахівця в галузі права можуть надаватися наодинці [5, ст. 110]. Пунктом 49 «Правил внутрішнього розпорядку» воно надається в кімнаті короткострокових побачень із забезпеченням їх безпеки.

Відповідно до Указу Президента України «Про концепцію формування системи безоплатної правової допомоги в Україні», спрямованої на реалізацію права людини на доступ до правосуддя, метою якої є створення ефективної системи безоплатної правової допомоги, - первинної та вторинної, вона реалізується шляхом:

– інформування особи про зміст її права та порядок його реалізації;

– забезпечення можливостей досудового вирішення правових спорів;

– запобігання часовим та фінансовим затратам особи на доступ до адвоката [9].

Конституція України гарантує кожному право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно [1, ст. 59].

Дослідниця А. В. Іванцова вважає, що перше речення ст. 59 Конституції України – «кожен має право на професійну правничу допомогу» є конституційною декларацією, що передбачає створення в державі умов, за яких кожен міг би задовольнити своє право на отримання необхідної правової допомоги в будь-якому місці й у будь-який час. Це означає, що така допомога за Основним Законом має бути доступною, нічим не обмеженою й реальною [13, с. 40].

Зазначена конституційна гарантія охоплює всіх осіб: громадян України, іноземців, осіб без громадянства, які перебувають на території України. Вона є доповненням до інших конституційних принципів і гарантій, зокрема принципів рівності й недискримінації.

Вагомим кроком вперед і спробою вирішити в Україні питання щодо належної реалізації зацікавленими особами свого конституційного права на правову допомогу є прийняття 5 липня 2012 р. Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і 02.06. 2011 р. Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Саме останній закон визначає зміст права на безоплатну правову допомогу, порядок реалізації цього права, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги, державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги.

Так, право на безоплатну правову допомогу (далі – БПД) – гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу. При реалізації

права на безоплатну правову допомогу не допускається застосовування привілеїв чи обмежень до осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [8, ст. 3].

Законом України "Про безоплатну правову допомогу" гарантована Конституцією України безоплатна професійна правнича (правова) допомога поділяється на два види: первинну та вторинну. Так, безоплатна первинна правова допомога як вид державної гарантії включає такі види правових послуг: надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації [8, ст. 7]. Коло суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги в нашій державі є достатньо широким (юридичні клініки, органи місцевого самоврядування тощо).

Що ж стосується надання безоплатної вторинної правової допомоги як виду державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя, то вона включає в себе такі види правових послуг:

1) захист;

2) здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

3) складення документів процесуального характеру [8, ст. 13].

З жовтня 2014 року особи, засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі, отримали право на всі види правових послуг, перераховані вище. При чому, незважаючи на спроби нашої держави законодавчо обмежити кількість звернень споживачів права на безоплатну правову допомогу (здійснені у липні цього року шляхом внесення змін до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» через встановлення ліміту у не більше шести звернень про надання такої допомоги протягом бюджетного року та не більше ніж за шістьома дорученнями/наказами про надання безоплатної вторинної правової допомоги, виданими центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, одночасно), жодних лімітів для засуджених осіб встановлено не було. І це, у порівнянні з практикою зарубіжних країн, - просто безпрецедентна щедрість нашої держави, яка говорить про те, що, принаймні на папері (тобто в законі), Україні для свого населення коштів не шкода.

До того ж, нашою державою факт належності чи неналежності особи до громадянства України для надання засудженій особі безоплатної вторинної правової допомоги до уваги не береться. Адже "право на безоплатну вторинну правову допомогу мають громадяни держав, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори про правову допомогу, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також іноземці та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, якщо такі договори зобов'язують держав-учасниць надавати певним категоріям осіб безоплатну правову допомогу" [8, ст. 14].

Наданням безоплатної вторинної правової допомоги в нашій державі займається мережа центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги (23 регіональних та 96 місцевих центрів) на чолі з Координаційним центром з надання правової допомоги та адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Відповідно до Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 02 липня 2012 року № 967/5 (зі змінами), захист особи, засудженої до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі, за зверненням такої особи або за ухвалою суду забезпечують саме регіональні центри відповідно до покладених на них завдань.

Скільки ж понад 45 000 адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність в нашій країні, залучені до системи надання безоплатної вторинної правової допомоги на постійний основі за контрактом або тимчасовій за договором? Для відповіді на це питання необхідно проаналізувати дані офіційних інтернет-сторінок двадцяти трьох існуючих в Україні регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, адже вони забезпечують ведення локальних реєстрів адвокатів, з якими співпрацюють. Оскільки одним з завдань статті є аналіз стану реалізації засудженими свого права на безоплатну правову допомогу лише на прикладі Миколаївської, Одеської та Херсонської областей, то й локальні реєстри були проаналізовані нами виключно щодо цих трьох областей. Так, суб'єкти права на безоплатну вторинну правову допомогу (зокрема, і засуджені особи), які звертаються до Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги в Одеській області та/або місцевих центрів цього регіону, можуть розраховувати на те, що допомогу їм надаватиме один з 219 адвокатів [16], до відповідних центрів в Миколаївській області – один з 185 адвокатів [15], до відповідних центрів в Херсонській області – один з 139 адвокатів [17]. Тобто на перший погляд у засуджених осіб в Україні з реалізацією права на безоплатну вторинну правову допомогу все має бути гаразд, достатньо лише зажадати такої допомоги та звернутися за її одержанням.

Але, як вдало наголошує С. В. Оверчук, безоплатна правова допомога за визначенням Європейського суду з прав людини повинна бути дієвою та ефективною. Суд зазначає, що підпункт (с) пункту 3 статті 6 Конвенції гарантує право на адекватний захист в ході судового розгляду, який здійснюється як особисто, так і за допомогою адвоката; це право посилюється обов'язком з боку держави надавати в певних випадках безкоштовну юридичну допомогу [14, с. 3].

В реаліях сьогодення ситуація із забезпеченням такого права для засуджених осіб в Україні виглядає набагато менш оптимістично. І причинами цього є наступні чинники.

По-перше, у багатьох випадках для того, щоб отримати право на безоплатну вторинну правову допомогу, потрібно зібрати необхідні документи, що підтверджують належність особи до певної категорії суб'єктів права на БПД, визначених у законі. Тобто засуджена особа має документально підтвердити, що була засуджена в Україні за скоєння злочину, що вирок щодо неї набрав законної сили, що засуджена вона лише до таких видів покарань, як позбавлення волі, або тримання

в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, або обмеження волі. Надати просто ксерокопію вироку для підтвердження свого статусу засудженій особі буде недостатньо, адже документи до центрів з надання БВПД слід подавати в оригіналі або у вигляді належним чином засвідченої копії. Та чи легко на території пенітенціарного закладу виготовити копію документу, чи легко добитися від її керівника належного засвідчення (особливо у випадках, коли засуджена особа порушує режим або коли адміністрація пенітенціарного закладу припускається порушень прав і свобод людини і не хоче розголосу)? Питання, на наш погляд, риторичне.

Якщо особа не має підстав для отримання безоплатної вторинної правової допомоги (не зможе підтвердити свій статус суб'єкта права на БПД), Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги приймає рішення про відмову в наданні безоплатної вторинної правової допомоги і надсилає копію цього рішення особі, яка звернулася про надання такої допомоги, з одночасним роз'ясненням порядку оскарження рішення про відмову в наданні безоплатної вторинної правової допомоги» [8, ст. 19].

По-друге, режим утримання засудженої особи в пенітенціарному закладі передбачає низку обмежень у реалізації конституційних прав особи, зокрема, – і права на повагу до особистого та сімейного життя, в тому числі, – і на таємницю листування.

Так, Кримінально-виконавчим кодексом України закріплено: "Засудженим військовослужбовцям дозволяється відправляти і отримувати листи та телеграми без обмеження їх кількості. Вручення листів, що надходять, проводиться представником дисциплінарного батальйону, в присутності якого засуджений військовослужбовець зобов'язаний їх розпечатати. Зміст листів перевірці не підлягає. Виявлені при цьому заборонені вкладення вилучаються. Розпечатувати листи, які відправляють засуджені, заборонено" [5, ст. 74]. Таким чином, для засуджених військовослужбовців відправлення листів до центрів з надання БВПД з проханням забезпечити надання права на БПД та одержання відповідей на такі листи проблемою не є.

Зовсім інакше складається ситуація з реалізацією права на БПД особами, засудженими до позбавлення волі.

Так, з одного боку частиною 1 статті 107 Кримінально-виконавчого кодексу України серед прав і обов'язків засуджених до позбавлення волі міститься право "здійснювати листування з особами, які знаходяться за межами колоній, вести з ними телефонні розмови, у тому числі у мережах рухомого (мобільного) зв'язку, користуватися глобальною мережею Інтернет" [5, ст. 107].

Але вже у статті 113 цього ж джерела права зустрічаємося з механізмом реалізації особами, засудженими до позбавлення волі, свого права на листування: "Засудженим дозволяється одержувати і відправляти листи і телеграми за свій рахунок без обмеження їх кількості….. Кореспонденція, яку одержують і надсилають засуджені до відбування покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього та максимального рівня безпеки, підлягає перегляду. Кореспонденція, яку засуджені адресують Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Європейському суду з прав людини, а також іншим відповідним органам міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженим особам таких міжнародних організацій, до

суду та прокуророві, перегляду не підлягає і надсилається за адресою протягом доби з часу її подачі. Кореспонденція, яку засуджені одержують від зазначених органів та осіб, перегляду не підлягає. Кореспонденція, яку засуджені адресують захиснику у кримінальному провадженні, що здійснює свої повноваження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, перегляду не підлягає і надсилається за адресою протягом доби з часу її подачі. Кореспонденція, яку засуджені одержують від такого захисника, перегляду не підлягає. Засуджений має право передати кореспонденцію захиснику у кримінальному провадженні, що здійснює свої повноваження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, безпосередньо під час побачення з ним" [5, ст. 113].

Таким чином, листування засудженого до позбавлення волі з центрами БВПД, по-перше, підлягає перегляду адміністрацією пенітенціарного закладу, а по-друге, не обов'язково такі листи будуть надіслані за належністю взагалі, по-третє ж, якщо такі листи і будуть надіслані за належністю, то строк для цього з часу їх подачі в законодавстві не встановлений. Отже, право на своєчасне та ефективне одержання БПД засудженими до позбавлення волі особами може бути порушене. А відповідно порушеними або взагалі недоступними для засудженої особи можуть стати і право на амністію, і право на помилування, і право на перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами й інші права та свободи, що не обов'язково стосуються забезпечення особи доступом до правосуддя.

Тепер спробуємо розібратися з тим, наскільки часто населення України просить державу про допомогу в забезпеченні адвокатом. Для цього наводимо результати багатомісячного листування з Координаційним центром з надання правової допомоги.

В період з 2015 по 30 вересня 2018 рр. Регіональними центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги було видано 313457 доручень для надання БВПД, а саме в 2015 р. – 75115, 2016 р. – 81175, 2017 р. – 90203, з 01 січня по 30 вересня 2018 р. – 66967 доручень.

Кількість виданих Місцевими центрами з надання БВПД доручень про призначення адвоката в період з 01 липня 2015 р. по 12 жовтня 2018 р. складає 126066 доручень. З 01 липня по 31 грудня 2015 року – 8876, 2016 рік – 30720, 2017 рік – 52266, з 01 січня по 12 жовтня 2018 року – 34204 доручень.

Аналізуючи вищевикладене, ми дійшли до висновку, що найпродуктивнішим у плані надання БВПД для держави був 2017 рік, адже Регіональними центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги було надано 90203 доручень, а Місцевими центрами з надання БВПД – 52266 доручень. Це свідчить про високий рівень довіри населення України адвокатів, які співпрацюють з державою в процесі надання БВПД, і це, безумовно, добре. Але водночас такі цифри, на превеликий жаль, свідчать і про те, що у 2017 році права і свободи громадян порушувалися частіше (адже особи потребували адвокатів саме з метою захисту та відстоювання своїх прав, свобод та законних інтересів), а також про те, що все більше громадян в Україні не можуть собі з фінансової точки зору дозволити оплатити правову допомогу адвокатів, які працюють за договором (угодою).

Скільком же засудженим особам, які мають право на надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні, вдалося її отримати від держави та з яких питань? Оскільки жодної офіційної статистики державою в особі Координацій-

ного центру з надання правової допомоги з цього приводу не ведеться, авторам довелося через механізм запитів про одержання публічної інформації окремо до Регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги в Миколаївській, Одеській та Херсонській областях самотужки такі дані збирати.

Так, за оперативною інформацією, наданою регіональними центрами з надання БВПД у Миколаївській, Одеській та Херсонській областях, у період з 01 січня 2015 року по 01 жовтня 2018 року було видано 9609 доручень адвокатам для надання безоплатної вторинної правової допомоги зазначеній категорії громадян.

За інформацією регіональних центрів зазначені особи звертаються з різними правовими питаннями, зокрема щодо касаційного оскарження рішення суду, перегляду рішень за нововиявленими обставинами, оскарження дій або бездіяльності працівників правоохоронних органів, захисту під час вирішення питань, визначених статтею 537 КПК, а також сімейних, трудових, земельних тощо.

Отримавши відповідь Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги в Одеській області на наш запит про надання публічної інформації, ми дізналися, що у період з 2015 року по 2018 рік до регіонального центру надходили звернення осіб, засуджених до покарання у вигляді позбавлення волі. З 01.01. 2015 року по 2018 рік регіональним центром видано 468 доручень для надання безоплатної вторинної правової допомоги особам, засудженим до покарання у вигляді позбавлення волі. При цьому доручення для надання безоплатної вторинної правової допомоги особам, засудженим до покарання у вигляді позбавлення волі, видавались для здійснення захисту осіб у кримінальних провадженнях, для здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, для складання документів процесуального характеру, з питань умовно-дострокового звільнення, апеляційного та касаційного оскарження судових рішень, застосування амністії, оскарження дисциплінарних стягнень, перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, перегляду строку відбування покарання, визнання особи потерпілою, кредитних спорів, розірвання шлюбу, земельних питань, житлових питань, спадкових питань, питань батьківства.

Відповідно до інформації, наданої Регіональним центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Миколаївській області, за період з 2015 по 2018 роки до Регіонального центру за наданням безоплатної вторинної правової допомоги неодноразово зверталися особи, засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі. Так, за період з 2015 по 2018 роки було видано 407 доручень для надання безоплатної вторинної правової допомоги особам, засудженим до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі, з них: у 2015 році – 29 доручень, у 2016 році – 155 доручень, у 2017 році – 125 доручень, у 2018 році (станом на 01.11.2018) – 98 доручень. Засуджені звертались за безоплатною вторинною правовою допомогою з питань кримінального, цивільного, адміністративного права. Найбільш типовими та поширеними питаннями є:

– складання касаційної скарги на вирок суду, оскарження вироку суду у касаційній інстанції;

– розгляд кримінальної справи за нововиявленими обставинами;

– зарахування попереднього ув'язнення до строку позбавлення волі та перерахунок строку покарання за «законом Савченко», тобто Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення);

– щодо амністії;

– умовно дострокового звільнення;

– погашення заборгованості за кредитними договорами;

– оскарження дій (бездіяльності) посадових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування, суду, прокуратури, адміністрації установ виконання покарань тощо;

– трудових відносин;

– складання процесуальних документів.

Регіональним центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Херсонській області була надана наступна інформація стосовно звернень засуджених осіб за правовою допомогою. В період з 01.01.2015 по 30.10.2018 р. до Центру надходили звернення осіб, засуджених до покарання у вигляді позбавлення волі, для надання їм безоплатної вторинної правової допомоги, було видано 113 доручень адвокатам для надання БВПД, з них:

– протягом 2015 року видано 43 доручення;

– протягом 2016 року видано 30 (у тому числі 2 доручення на заміну адвокатів);

– протягом 2017 року видано 27 (у тому числі 2 доручення на заміну адвокатів);

– в період з 01.01.2018 по 30.10.2018 видано 13 доручень.

Доручення Регіональним центром з надання БВПД у Херсонській області видавались з наступних питань:

А) 70 доручень для здійснення захисту, з них: протягом 2015 року – 19 доручень; протягом 2016 року – 24 доручення (у тому числі 2 доручення на заміну адвокатів); протягом 2017 року – 18 доручень (у тому числі 2 доручення на заміну адвокатів); в період з 01.01.2018 по 30.10.2018 – 9 доручень;

Б) 30 доручень для складення документів процесуального характеру, з них:

протягом 2015 року – 16 доручень; протягом 2016 року – 6 доручень; протягом 2017 року – 5 доручень; в період з 01.01.2018 по 30.10.2018 – 3 доручення;

В) 6 доручень для представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, з них:

протягом 2015 року – 4 доручення; протягом 2017 року – 2 доручення;

Г) 7 доручень одночасно для представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами та складення документів процесуального характеру, з них:

протягом 2015 року – 4 доручення; протягом 2017 року – 2 доручення; в період з 01.01.2018 по 30.10.2018 – 1 доручення.

Оскільки одним із принципів надання безоплатної правової допомоги є її доступність для всіх осіб, які мають право на її отримання. Аби правом на БПД могли скористатись особи, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі або обмеження волі, тримаються під вартою в місцях попереднього ув'язнення або перебувають на обліку в органах з питань пробації, створені дистанційні пунк-

ти доступу до безоплатної правової допомоги. На сьогодні в Україні працюють вже 126 таких пунктів доступу у приміщеннях уповноважених органів пробації та 26 – в установах виконання покарань [12].

Створення дистанційних пунктів значно полегшило процедуру звернення за правовою допомогою, адже раніше для отримання безоплатної вторинної допомоги засудженому необхідно було звернутись з письмовим зверненням лише через адміністрацію місця ув'язнення до Регіонального центру про надання безоплатної вторинної допомоги, зазначивши при цьому повністю анкетні дані (прізвище, ім'я, по батькові, дату народження, місце народження, місце знаходження, дату ухвалення рішення суду та його назву, вид покарання та початок перебігу строку його відбування і його закінчення, статі за якими засуджено, вид правової допомоги який потребується, зазначивши при цьому з приводу якого питання) [11].

Висновки. В Україні право на одержання безоплатної професійної правничої (правової) допомоги хоча й закріплено цілою низкою джерел права, не завжди є доступним для всіх категорій осіб. По-перше, на безоплатну правову допомогу можуть розраховувати не всі категорії засуджених осіб, а лише ті з них, які є або військовослужбовцями, засудженими до тримання в дисциплінарному батальйоні, або засуджені до таких видів покарань, як обмеження волі чи позбавлення волі. Особливі складнощі в одержанні безоплатної правової допомоги з огляду на режим тримання в пенітенціарних закладах мають особи, засуджені до позбавлення волі. Адже кримінально-виконавче законодавство нашої держави накладає цілу низку обмежень на листування таких осіб. Наслідком цього є порушення права на своєчасне та ефективне одержання БПД засудженими до позбавлення волі особами, а відповідно порушеними або взагалі недоступними для засудженої особи можуть стати і право на амністію, і право на помилування, і право на перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами й інші права та свободи. Порівнюючи результати, надані Регіональними центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Одеській, Миколаївській та Херсонській областях, можна стверджувати, що найбільшу кількість доручень для надання правової допомоги засудженим особам у період з 2015 по 2018 роки було надано Регіональними центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Одеській області (468 доручень), а найменшу – у Херсонській області (113 доручень). Загалом звернення засуджених у цих регіонах стосуються складання касаційних скарг, перегляду рішень за нововиявленими обставинами, застосування амністії, умовно-дострокового звільнення, перегляду строку відбування покарання, складання процесуальних документів тощо. Система надання безоплатної правової допомоги в Україні, звичайно, не ідеальна, зате вона стрімко розвивається, робить помилки і щоденно вдосконалюється.

Список літератури

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Основний Закон України від 28.06.1996 р. // Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр. – Назва з екрана.
2. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс].: Декларація ООН, міжнародний документ від 10.12.1948 р. – Режим доступу: http:// zakon.rada.gov.ua/laws/

show/995_015. – Назва з екрана.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]: Конвенція, міжнародний документ від 04.11.1950 // Режим доступу: http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/ show/995_004. – Назва з екрана.
4. Європейські пенітенціарні правила [Електронний ресурс] : Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць від 11.01.2006 р. // Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/994_032. – Назва з екрана.
5. Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс]: Кодекс від 11.07.2003 р. // Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1129-15. – Назва з екрана.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Кодекс від 13.04.2012 р. // Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17. – Назва з екрана.
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 05.07.2012 р. // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17. – Назва з екрана.
8. Про безоплатну правову допомогу [Електронний ресурс]: Закон України від 02.06.2011 р. // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17. – Назва з екрана.
9. Про Концепцію формування системи безоплатної правової допомоги в Україні [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 09.06.2006 р. №509/2006 // Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws. – Назва з екрана.
10. Положення про психологічну службу установи виконання покарань [Електронний ресурс]: затверджено наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 17 березня 2000 р. № 33 // Режим доступу: http:// search.ligazakon.ua/I_doc2.nsf/link1/FIN24593.html. – Назва з екрана.
11. Право засуджених на правову допомогу обговорили у Кропивницькій виправній колонії [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Регіонального центру з надання безоплатної вторинної допомоги у Кіровоградській області. – Режим доступу: http://kirovohrad.legalaid.gov.ua. – Назва з екрана.
12. Правова допомога засудженим може надаватись через відеозв'язок [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Координаційного центру з надання правової допомоги. – Режим доступу: http://legalaid.gov.ua/ua/holovna/197-lystopad-2018/2437. – Назва з екрана.
13. Іванцова А. В. Поняття безоплатної правової допомоги в Україні та за кордоном / А. В. Іванцова // Часопис Академії адвокатури України, 2015. – №3(28). – С. 40–45.
14. Оверчук С. В. Умови надання безоплатної правової допомоги в контексті прецедентної практики Європейського суду з прав людини / С. В. Оверчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право», 2016. – № 1(13). – С. 1–43.
15. Локальний реєстр адвокатів, що надають БВПД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mykolaiv.legalaid.gov.ua/ua/advotaky/reestr-advokativ. – Назва з екрана.
16. Локальний реєстр адвокатів, що надають БВПД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://odesa.legalaid.gov.ua/ua/advotaky/reestr-advokativ. – Назва з екрана.
17. Локальний реєстр адвокатів, що надають БВПД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kherson.legalaid.gov.ua/images/images/advocates/%D0%9B%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B5%D1%94%D1%81%D1%82%D1%80_%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%82%D1%96%D0%B2.pdf. – Назва з екрана.

Стаття надійшла 25.11.2018 р.

Е. Ю. Кармазина, канд. юрид. наук, доцент, адвокат, доцент
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра конституционного права и правосудия
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

Ю. А. Гончарук, студентка 2 курса магистратуры
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Экономико-правовой факультет
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ПРЕДОСТАВЛЕНИЕ БЕСПЛАТНОЙ ПРАВОВОЙ ПОМОЩИ ОСУЖДЕННЫМ ЛИЦАМ В УКРАИНЕ

Резюме

В статье рассмотрены вопросы предоставления бесплатной профессиональной правовой помощи осужденным лицам. Проанализированы источники права, закрепляющие соответствующее право осужденных лиц, а также исследован механизм его реализации на практике. Проанализировано положение дел с обеспечением права на бесплатную правовую помощь для осужденных лиц на примере Николаевской, Одесской и Херсонской областей. Авторами сделан вывод о том, что исследуемое право хотя и закреплено целым рядом источников, оно не является доступным для всех категорий лиц. На бесплатную правовую помощь в Украине могут рассчитывать лишь те осужденные лица, которые являются либо военнослужащими, осужденными к содержанию в дисциплинарном батальоне, или осужденные к таким видам наказания, как ограничение свободы или лишение свободы. Авторами детально описаны те сложности, с которыми на практике сталкиваются лица, осужденные к лишению свободы, в процессе получения от государства бесплатной правовой помощи.

Ключевые слова: правовая помощь, бесплатная правовая помощь, осужденное лицо, пенитенциарное учреждение, право на профессиональную правовую помощь.

K. Yu. Karmazina, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Attorney at Law, Associate Professor
Odessa I. I. Mechnikov National University
the Department of Constitutional Law and Justice
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

Yu. A. Honcharuk, Student of Magistracy
Odessa I. I. Mechnikov National University
Economics and Law Faculty
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

PROVIDING FREE LEGAL AID TO CONVICTED PERSONS IN UKRAINE

Summary

The article deals with the providing of free professional legal aid to convicted persons. The sources of law, which contains the following right of convicted persons, were analysed, and also the mechanism of its realization in practice was researched. The situation with the ensuring of the right to free legal aid for the convicted persons on the example of Mykolaiv, Odesa and Kherson oblasts was analyzed. The authors came to the conclusion, that even though the researched right is proclaimed by a range of law sources, it is not available for all the categories of persons. Only those convicted persons, who are either the soldiers, convicted to placement in disciplinary battalion, either the persons, convicted to such kind of punishments as the restriction of liberty or imprisonment, can rely on free legal aid in Ukraine. The authors described in details the difficulties on the way to receiving free legal aid from the state, which are faced by the convicted to imprisonment persons.

Key words: legal aid, free legal aid, convicted person, penitentiary institution, right to professional legal aid.